

EMMANUEL LÉVINAS.
VENIREA DIN ORIGINE CA VENIRE LA VEDERE
Emmanuel Lévinas. The issue from the origin as coming to view

Dorin ȘTEFĂNESCU¹

Abstract

The paper focuses on some pages of “Totality and Infinity” in which E. Lévinas discusses about the subtle relation between the light and the view. The light is the medium that makes possible the encounter between the view and the objects, showing them in the existence as images. But only in the opening of this perspective the being is able to manifest itself, issued from its origin. It appears and gives itself to the view and, in the same time, to the understanding. It is the invisible that comes to the visibility, retreating itself in the image.

Keywords: E. Lévinas, origin, view, light, phenomenology

„Obiectul dezvăluit, descoperit, apărând – fenomen – este obiectul vizibil sau atins”.² Obiectivitatea sa apare în chiar descoperirea sa drept ceea ce se vede ca atare dar, în perspectiva vederii, o obiectivitate fără obiect, fără obiectualitatea pe care vizibilul o „fură”. Căci obiectul văzut apare în imaginea pe care vizibilul însuși o face cu putință, în spațiul nedefinit dintre ochi și lucrul pus în vedere. Atingem lucrul cu privirea, dar nu atingem de fapt decât imaginea sa și nu obiectul care păstrează distanța. Vederea apropie obiectul, în același timp însă îl îndepărtează ca obiect rămas inaccesibil.³ E ca și cum am vedea, din înaltul unui munte, valea care se întinde la poalele lui, fără să o străbatem, să-i simțim efectiv pământul.⁴ Străbatem în schimb lumina acestei distanțe și, prin ea, aducem în privire valea ca *privești*, care acum, într-un fel, e a noastră.⁵ Prin urmare, vederea „presupune, în afara ochiului și a lucrului, lumina. Ochiul nu vede lumina, ci obiectul în lumină. Vederea este deci un raport cu un « ceva » care se stabilește în sânul unui raport cu ceva care nu e « ceva ». Suntem în lumină în măsura în care întâlnim lucrul în nimic. Lumina face să apară lucrul alungând tenebrele, golind spațiul. Ea face să apară spațiul ca un vid”. Mediul luminii prin care vedem dezvăluie și învăluie obiectul; îl arată în existență, ca dat existențial în actul ființării, dar îl și ascunde, în ce privește atât obiectualitatea sa

¹ Prof. PhD., „Petru Maior” University of Tîrgu Mureș

² Emmanuel Lévinas, *Totalitate și Infinit. Eseu despre exterioritate*, Polirom, Iași, 1999. Cităm din pp. 162-165.

³ Inaccesibilul obiectului e transcendența sa în raport cu intimitatea trăită a vederii. Dacă ea se deschide, „este totodată traversată de intenționalitate. Ea înseamnă atât distanță cât și accesibilitate. Este un mod al distantului de a se da” (Emmanuel Lévinas, *De Dieu qui vient à l'idée*, Vrin, Paris, 1998, p. 163)

⁴ Simțire înțeleasă în sensul de afirmare, experiență în care ființa se afirmă. „Această afirmare este situare în solul ferm, pe cel mai ferm dintre soluri: *pământul*. În această idee a ființei care se pune, există o condiție: însăși fermitatea pământului” („Dieu et l'onto-théo-logie”, în Emmanuel Lévinas, *Dieu, la mort et le temps*, Grasset, Paris, 1993, p. 147).

⁵ „Intervalul spațiului dat de lumină este absorbit instantaneu de lumină. Lumina este cea prin care ceva este altul decât mine, dar ca și cum ar ieși deja din mine. Obiectul luminat este totodată ceva pe care îl întâlnim, dar, prin chiar faptul că e luminat, îl întâlnim ca și cum ar ieși din noi” (Emmanuel Lévinas, *Le temps et l'autre*, Quadrige / PUF, Paris, 1983, p. 47).

concretă, spațială, cât și esența sa invizibilă. Vederea aruncă o punte către ceva-ul obiectului în lumină și o alta către „ceva” ce nu e obiectul ca atare. A doua relaționare e intrinsecă celei dintâi, întrucât raportul cu imaginea (care nu e „ceva”) se stabilește în interiorul raportului vederii cu obiectul existent. Chiar dacă acest raport din urmă ar lipsi în datele sale imediate (în situația în care nu vedem în mod real, „fizic”, un obiect pe care îl avem în față), raportul imaginal cu obiectul este posibil în imaginație („vedem” fie un obiect văzut odată și pe care memoria imaginantă îl restituie într-o imagine mnezică, fie un obiect nevăzut vreodată, dar care se poate constitui în aproximarea unei forme pe care i-o atribuim). Astfel încât lumina e locul de întâlnire a vederii cu obiectul, însă ea îl întâlnește *în nimic*, în nimicul pur al unui loc degajat, deschis lucrului care apare. Un spațiu gol sau un teren viran în care lucrul apare din nimic, „vine ca din neant”, din posibilitatea pre-venirii sale originare. Această venire a lucrurilor din nimic – precizează Lévinas – „este astfel venirea lor din origine – această « deschidere » a experienței sau această experiență a deschiderii”. Vederea în lumină operează o deschidere spre ființa care nu e „ceva”, ci doar ființare a imaginii ei. Însă numai în deschiderea acestei perspective – apariție ca non-ceva – ființa se poate manifesta, venind din originea sa. Ființa ființării se manifestă în imagine ca non-ființă, se fenomenalizează în vidul deschiderii care o *dă* vederii, așa cum o *dă* și înțelegerii: ca ființă pre-dată ființării. Deschidere pe care nu doar ochiul ci și lumina – în primul rând ea – o face posibilă, dar în golul plin de lumină ființarea nu apare în plinătatea ființei. Cuprindem ființarea (ființa particulară) „plecând de la un loc luminat pe care ea nu îl umple”, vedem ființarea fără să venim noi înșine din origine, dintr-un *inaparent* in-comprehensibil, de necuprins, deci invizibil. El nu transpare decât în ființa care se sustrage, se expune retrăgându-se în imagine.⁶

Spațiul gol nu este un vid de manifestare sau apariția obliterate a non-sensului. Spațiu gol pentru că lumina îl golește de întunericul care îl umple, un spațiu luminat.⁷ Deci un gol consistent, substanțial, deși fără sens. El se deschide în suspensie, la limita dintre non-sens și lipsa de sens, între imposibilitatea oricărui sens și orizontul încă închis al unui sens care lipsește. Sensul care lipsește există, doar că nu e de față, nu e prezent în prezența manifestării. Un *semnificabil* nemanifestat, o pură potență aparițională. El se pune aici ca absență a spunerii, înaintea discursului care îi dă cuvântul. Nespusul acesta este originea din care vin lucrurile pentru a se pune în vedere. Adică se lasă prinse, surprinse și învăluite în lumina care le dezvăluie. „Vederea devine prindere. Vederea se deschide asupra unei

⁶ Se pune în evidență aici un dublu aspect. Pe de o parte, reflectând întregul ființei, imaginea nu arată *tot* adevărul: „Întregul reflectat de o parte a sa este imagine. Adevărul ar surveni, deci, în imaginile ființei”. Pe de altă parte, imaginea tinde spre el, e o promisiune a adevărului pe care îl reflectă metonimic, ca parte ce stă pentru tot, deci o arătare limitată: „Imaginea este, totodată, limita ostensiunii; ea este figură ce se arată, este imediatul, sensibilul și limita la care adevărul nu este complet, pentru că întregul ființei nu se arată aici în el însuși, ci doar se reflectă. În imagine, sensibilul, imediatul este orientat intențional spre căutarea unei prezențe mai complete” (Emmanuel Lévinas, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 77). În consecință, adaugă filosoful într-o notă, „imaginea este, totodată, limita și nedesăvârșirea” (*ibidem*, n. 4).

⁷ Așa cum nu este, de exemplu, spațiul plin, neluminat, ecranat de chiar deplinătatea ființei. Un gol plin, în care se aude tăcerea impersonalului: „Ceva ce seamănă cu ceea ce auzim când apropiem de ureche o scoică goală, ca și cum golul ar fi plin, ca și cum tăcerea ar fi un zgomot” (Emmanuel Lévinas, *Éthique et Infini*, Fayard, Paris, 1982, p. 38).

perspective, asupra unui orizont, și descrie o distanță ce poate fi trecută”.⁸ Lucrurile cheamă vederea descoperindu-i acest orizont, spațiul vid pe care doar o vedere îl poate străbate, dând sens lipsei de sens. Un spațiu care nu transportă dincolo, nu duce vederea către (până la) obiectul pe care, astfel, l-ar vedea ca pe un scop în sine. Obiectul se arată – face imagine – nu la capătul distanței, unde el nu se mai poate arăta decât pe sine, ca obiect atins, ajuns în retragerea sa mută. Imaginea e ființa de interval, apariția unui raport, intermediul care dă de văzut. În mediul translucid al vederii, ea e mediana care „taie” perspectiva, deschide orizontul. De aceea, spațiul vid „nu este o spărtură a orizontului. Vederea nu e o transcendență. Ea acordă o semnificație prin *relația* pe care o face posibilă”. Imaginea e un fenomen de tranziție, dar și unul inaugural; vederea o prinde, o cuprinde în propria-i deschidere, dar nu se așază în ea, nu *stă* în plăcerea de a o privi. Imaginea nu lărgeste și nici nu adâncește un deschis deja existent; deschide ceva ce până la ea a fost închis, spulberă întunericul, pune începutul în vedere. Iar acest început al deschiderii mișcă vederea, o aruncă în necunoscutul cu care ea trebuie să înceapă. Căci odată privită, văzută în dinamica raportului ce o definește, în ivirea ei imprezibilă, imaginea ridică în calea vederii obstacolul sensului. Nu vedem doar lucrurile care ne atrag privirea; prin ele, înțelegem ce au de spus. Intuim sensul care se arată în față,⁹ nu numai raportul care, prin imagine, ne mijlocește vederea, ci și raportul lucrului văzut cu alte lucruri, vecinătatea care creează sfera vizibilului. Prin urmare, intuiția „este deja raport, fiindcă vedere, ea întrevede spațiul prin care lucrurile se duc unele spre altele”, spațiu care „în loc să transporte dincolo, doar asigură condiția semnificației *laterale* a lucrurilor în Același”. Este chiar întrevederea intermediarului, în care imaginea se arată în trecere, se spune oblic, deschide raporturi multiple. Raporturi în care ea nu e mereu alta, deși lucrurile care apar în vedere arată fața deconcertantă a alterității. Nu sunt însă decât denivelările unui relief în continuă mișcare și transformare, în cuprinsul aceluiași orizont care deschide lucrurile de fiecare dată când ele cheamă vederea.¹⁰

„Însă lumina nu este, într-un alt sens, origine de sine? Ca sursă de lumină, unde coincid ființa și aparența sa, ca foc și ca soare?” Ne întoarcem cu acest sens la problema raportului dintre inaparent și apariție. Dacă originea este locul unei coincidențe,¹¹ a ființei și a modului în care ea apare, înseamnă că, pe de o parte, modul apariției este unul al ființării, manifestarea în vizibilul particular al predicatelor de existență. Fenomenologic

⁸ Prindere (*saisir*) care definește cunoașterea însăși, în diferitele ei stadii: „O anumită prindere: fiind cunoscută, ființa devine proprie gândirii, e prinsă de ea. Cunoașterea ca percepție, concept, comprehensiune trimite la o prindere” (Emmanuel Lévinas, *Éthique comme philosophie première*, Payot & Rivage, Paris, 1998, p. 69).

⁹ Venind în deschisul deschiderii, „intuiția rămâne sursa oricărei inteligibilități. Sensul este dat în chiar verticalitatea ce caracterizează relația dintre noeză și noemă” (Emmanuel Lévinas, *Humanisme de l'autre homme*, Fata Morgana, Paris, 1972, p. 19). Dar formalul noetic nu e experiență propriu-zisă decât în intuirea deschiderii; el e complementar conținutului noematic în care, într-adevăr, „experiența este o lectură, înțelegerea sensului, o exegeză, o hermeneutică și nu o intuiție” (*ibidem*, p. 22). Cât privește ceea ce se arată în față, din față, aceasta definește „un mod de a veni din spatele aparenței, din spatele formei, o deschidere în deschidere” (*ibidem*, p. 51).

¹⁰ Așa cum, la Platon, „cercul identicului” cuprinde „cercul diferitului” (cf. *Timaios*, 37 c).

¹¹ Posibilă în eternitatea originarului prefenomenal, în sin-cronia absenței de timp. Altfel, devenirea (inclusiv cea a manifestării) înseamnă imposibilitatea coincidenței, „fenomenul non-coincidenței *dat* în dia-cronia timpului. Timpul semnifică acest *mereu* al non-coincidenței” (*Le temps et l'autre*, ed. cit., p. 10).

vorbind, ceea ce apare și apariția ca atare coincid, dar în apariția ca atare ceea ce apare iese din sfera inaparentului, și nu iese decât în virtutea, naturală, a faptului că ființa se dă în necesitatea ființării. Ființa ființează, adică își expune esența în individualul determinațiilor, se pune sub determinări și există ca atare. Altfel spus, se pune la îndemâna vizibilului, în lumina căruia originea dă ceva de văzut. Pe de altă parte, ceea ce apare se pune cu totul în apariție, dar apariția nu cuprinde tot ce apare.¹² Am văzut că locul luminat nu e umplut de ființare, prin urmare se pune în lumină și „ceva” ce nu e de natura ființării apariționale. Ce poate fi acest ceva care, deși e pus în loc luminat, nu e văzut, nu apare *ca vizibil*? Sursa de lumină, în care focul și soarele coincid, nu apare ca sursă în sine, ca origine sustrasă manifestării, ci ca foc ce strălucește în chip de soare. Nu e atunci chiar problema chipului în joc, a imaginii care – de data aceasta – nu mai înfățișează lucrul în vizibil, îi dă un chip invizibil, de felul unei arătări care nu poate fi arătată? „Întâlnim aici, în mod neîndoios, figura oricărei relații cu absolutul. Însă nu e decât o figură”. Figura acestei relații nu pune absolutul în lumină, nu ființa ca esență nedeterminată, nici originea din care toate vin. Ceea ce se vede este o *relație*, iar această relație este pusă în lumina unei imagini. Ceea ce începe să semnifice – semnificabilul originar sau al absolutului – nu se pune pe sine ca început, ci *dă* începutul, îl pre-figurează în felul de a fi al deschiderii.¹³ La fel cum nu vedem izvorul dar intuim în curgere originea către care aceasta trimite, „lumina nocturnă este văzută ca sursă de lumină”, deși ea nu intră în categoria vizibilului. Se pune în lumină ceva ce nu apare, iar în apariție transpare chipul invizibil al absolutului, ca *meta*-foră supremă. Lumina și vizibilitatea se află aici într-un raport invers proporțional: dacă în lumina zilei vedem obiectele dar nu vedem lumina, noaptea nu vedem obiectele dar vedem sursa luminii. E nevoie deci ca lumina zilei (a lumii, a aparițiilor evidente, clare și distincte) să se eclipseze pentru ca lumina nopții (a ființei, a absolutului, a originii) să se devoaleze. Pentru a vedea, e nevoie de un raport între cele două lumini, de spațiul unui interval în care ele stau în distanța diferenței ontologice, dar și în conjuncția fenomenologică. „E nevoie de o lumină pentru a vedea lumina”, de o față pentru a vedea reversul.¹⁴ Fața și reversul sunt – în lumea poemului – două planuri ale realului: imaginea poetică, respectiv poetală, iar semnificabilul ia trupul acesteia din urmă pentru a da inaparentului posibilitatea de *a trece* prin vizibilitatea înțelegerii, spre cuvântul în care el se

¹² „Faptul că totalitatea debordează datul sensibil și faptul că vederea este întrupată aparțin esenței vederii. Funcția sa originară și ultimă nu ar consta în reflectarea ființei ca într-o oglindă. (...) Căci nimic nu se poate reflecta într-o gândire înainte ca o scenă să nu se lumineze și ca o cortină să nu se ridice dinspre ființă. (...) Vederea nu se reduce la primirea spectacolului; în mod simultan, ea operează în interiorul spectacolului pe care îl primește” (*Humanisme de l'autre homme*, ed. cit., pp. 25-26).

¹³ Ceea ce vine la început pre-vine veșnic orice fapt-de-a-fi în lume; „acel « înainte » al originarului vizează o condiție permanentă, o condiție internă de posibilitate, o esență”, dar „dispare în faptul de a apărea al lumii”, se evaporă în invizibilul vizibilului care îl strivește (cf. Michel Henry, *Întrupare. O filosofie a trupului*, Deisis, Sibiu, 2003, p. 95).

¹⁴ Și chiar de o umbră care să *ateste* vizibilitatea obiectului. Umbra însă nu e întunericul, lipsa luminii, ci profilul „aruncat” de însăși luminozitatea corpului, imaginea sa complementară, vizibil deviat al vizibilului pus în *contre-jour*. „Obiectul ar trebui atunci să fie pus într-o lumină oblică și receptat împreună cu o umbră care să poată da relief lucrului, deschizându-se astfel un drum pieziș capabil să atingă obiectul vizibil *așa cum este el* pentru o anumită privire” (Anca Vasiliu, *Despre diafan. Imagine, mediu, lumină în filosofia antică și medievală*, Polirom, Iași, 2010, p. 53).

topește revelându-se. Aici vederea deschide orizontul ființării venind din originea ființei, dă semn că apare, însă numai ca *posibil* luminat din nevăzut.

Bibliografie

- Henry, Michel, *Întrupare. O filosofie a trupului*, Deisis, Sibiu, 2003
- Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și Infinit. Esen despre exterioritate*, Polirom, Iași, 1999
- Lévinas, Emmanuel, *De Dieu qui vient à l'idée*, Vrin, Paris, 1998
- Lévinas, Emmanuel, *Dieu, la mort et le temps*, Grasset, Paris, 1993
- Lévinas, Emmanuel, *Le temps et l'autre*, Quadrige / PUF, Paris, 1983
- Lévinas, Emmanuel, *Éthique et Infini*, Fayard, Paris, 1982
- Lévinas, Emmanuel, *Éthique comme philosophie première*, Payot & Rivage, Paris, 1998
- Lévinas, Emmanuel, *Humanisme de l'autre homme*, Fata Morgana, Paris, 1972
- Lévinas, Emmanuel, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Humanitas, București, 2006
- Vasilii, Anca, *Despre diafan. Imagine, mediu, lumină în filosofia antică și medievală*, Polirom, Iași, 2010